

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра української мови

«До захисту допускаю»

завідувач кафедри української мови,

доктор філологічних наук, професор

_____ Віра КОТОВИЧ

«_____» _____ 2025 року

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови як засіб інтенсифікації навчально-пізнавальної активності здобувачів загальної середньої освіти

Освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література)

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації: Магістр середньої освіти.

Вчитель української мови і літератури.

Автор роботи – **Юлія КУЛЯВЕЦЬ**

_____ *підпис*

Науковий керівник – к. філол. наук, доц. **Леся ЛЕГКА**

_____ *підпис*

Дрогобич, 2025

Захист магістерської роботи

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови як засіб інтенсифікації навчально-пізнавальної активності здобувачів загальної середньої освіти

(тема роботи)

Оцінка за стобальною шкалою:

Оцінка за національною чотирибальною шкалою:

Коротка мотивація захисту:

[illegible]

дата

Голова ЕК

підпис

ім'я, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ім'я, прізвище

АНОТАЦІЯ

Юлія КУЛЯВЕЦЬ. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови як засіб інтенсифікації навчально-пізнавальної активності здобувачів загальної середньої освіти

Магістерська робота присвячена обґрунтуванню педагогічних умов, методичних підходів та дидактичних засобів використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів загальної середньої освіти. Актуальність дослідження зумовлена потребою сучасної школи у впровадженні особистісно орієнтованих, компетентнісних та діяльнісних технологій навчання, що сприяють підвищенню мотивації учнів, розвитку їх критичного мислення, комунікативної компетентності та пізнавальної самостійності.

У роботі визначено науково-теоретичні засади вивчення краєзнавства в контексті мовної освіти, схарактеризовано поняттєво-термінологічний апарат, проаналізовано сучасний стан використання локального матеріалу в шкільній практиці. Особливу увагу приділено потенціалу краєзнавчих відомостей Дрогобича та Шептицького як змістової основи для створення вправ, творчих завдань, інтегрованих проєктів та комунікативних ситуацій.

Ключові слова: краєзнавчий матеріал, українська мова, активізація навчально-пізнавальної діяльності, компетентнісний підхід, краєзнавство Дрогобича, краєзнавство Шептицького.

ABSTRACT

Yulia KULYAVETS. The use of local history material in Ukrainian language lessons as a means of intensifying the educational and cognitive activity of secondary school students

In the master thesis is devoted to the justification of pedagogical conditions, methodological approaches and didactic means of using local history material in Ukrainian language lessons in order to activate the educational and cognitive activity of secondary school students. The relevance of the study is due to the need of modern schools to implement personally oriented, competency-based and activity-based learning technologies that contribute to increasing students' motivation, developing their critical thinking, communicative competence and cognitive independence.

The work defines the scientific and theoretical foundations of the study of local history in the context of language education, characterizes the conceptual and terminological apparatus, and analyzes the current state of the use of local material in school practice. Particular attention is paid to the potential of local history information of Drohobych and Sheptytsky as a content basis for creating exercises, creative tasks, integrated projects, and communicative situations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І.	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	8
І.1. Поняття краєзнавства в сучасній лінгводидактиці.....	8
І.2. Краєзнавчий матеріал як засіб підвищення пізнавальної активності учнів.....	21
РОЗДІЛ ІІ.	
КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСТ ДРОГОБИЧ І ШЕПТИЦЬКИЙ ЯК ДЖЕРЕЛО МОВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	30
ІІ.1. Культурно-історичний та мовний простір міста Дрогобича.....	30
ІІ.2. Краєзнавчі ресурси міста Шептицького для формування мовної компетентності.....	41
ІІ.3. Завдання та вправи на основі краєзнавчого матеріалу м. Дрогобича і м. Шептицького.....	47
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	55

ВСТУП

Сучасний етап реформування української освіти, окреслений концепцією Нової української школи, оновленими Державними стандартами базової і повної загальної середньої освіти та низкою компетентісно орієнтованих навчальних програм, актуалізує проблему формування активного, вмотивованого, національно свідомого здобувача загальної середньої освіти. Одним із ключових орієнтирів державної освітньої політики є інтенсифікація навчально-пізнавальної діяльності школярів, яка передбачає створення умов для розвитку пізнавальної самостійності, уміння вчитися впродовж усього життя, здатності до критичного мислення, творчого застосування знань у нових ситуаціях. У цьому контексті важливу роль відіграють методи й засоби навчання, здатні зробити освітній процес максимально наближеним до життєвого досвіду учнів, сприяти особистісно орієнтованому й діяльнісному підходам до вивчення шкільних дисциплін.

Одним із таких засобів є краєзнавчий матеріал, що відображає історію, культуру, мовні особливості, побут і традиції певного регіону, міста, села. Краєзнавчий компонент має потужний виховний, навчальний, культуротворчий і мотиваційний потенціал, адже пов'язує освітній процес із реальним життям, формує почуття належності до свого краю, сприяє становленню громадянської та національної ідентичності. Тож його використання на уроках української мови здатне не лише оживити навчальний процес, а й посилити внутрішню мотивацію здобувачів освіти, забезпечити глибше розуміння мовних явищ через локальний контекст.

«Різноманітність цілей навчання, зокрема його спрямованість на загальний розвиток здобувача освіти, відкривають широкі можливості для активізації засобами краєзнавства пізнавальних психологічних процесів учнів; нагромадження ними досвіду творчої діяльності; формування їхньої емоційно-вольової сфери. Крім навчального та виховного значення шкільного краєзнавства, – наголошують дослідники, – необхідно максимально реалізувати його розвивальні можливості» [24, 125].

Наукові дослідження останніх років підтверджують, що включення краєзнавчого компонента у мовну освіту сприяє підвищенню пізнавальної активності, створює умови для проблемного, проєктного та дослідницького навчання, стимулює розвиток критичного й асоціативного мислення. Залучення учнів до опрацювання локального мовного матеріалу – топонімів, антропонімів, локальних фразеологізмів, діалектних рис деяких лексем, текстів місцевих авторів, історико-культурних фактів – допомагає зробити навчання емоційно насиченим і змістовним. Водночас аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що питання цілеспрямованого використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови потребує подальшого поглиблення, узагальнення й систематизації, особливо з огляду на сучасні компетентнісні освітні пріоритети.

Актуальність теми дослідження посилюється ще й тим, що сучасний учень живе в умовах інформаційного перенасичення. Щоб зацікавити школяра, навчальний матеріал має бути не абстрактним, а персоналізованим, близьким до його життєвого досвіду.

Джерельною базою нашого дослідження ми обрали краєзнавчий матеріал міст Дрогобич і Шептицький з огляду на те, що Дрогобич – це місто, де ми навчаємося (у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка), а Шептицький – наша мала батьківщина, тут, у Гімназії № 2 Шептицької міської ради ми працюємо. Локальна історія, культура та мовний простір Дрогобича і Шептицького мають глибокий історичний, культурно-літературний та мовознавчий потенціал, створюють унікальні можливості для формування цілісного світогляду та мовної компетентності здобувачів освіти. Дрогобич – древнє місто, тісно пов'язане з іменами Юрія Котермака (Юрія Дрогобича), Івана Франка, Бруно Шульца та ін. видатних постатей української та світової культури. Місто Шептицький – локальний осередок краєзнавчих реалій, його шлях від Кристинополя до Червонограда, від Червонограда до Шептицького репрезентують значний пласт культурної, мовної й історичної інформації, здатної стати основою дослідницьких, творчих і проєктних завдань на уроках української мови.

Актуальність магістерського дослідження зумовлена потребою пошуку ефективних засобів інтенсифікації навчально-пізнавальної активності учнів; необхідністю впровадження краєзнавчого компонента в освітній процес відповідно до вимог НУШ; значним, але недостатньо використаним потенціалом локального матеріалу Дрогобича і Шептицького у вивченні української мови; потребою створення сучасної методичної системи й комплексу завдань, що сприятиме розвитку мовленнєвої та комунікативної компетентності учнів.

Мета роботи – обґрунтувати теоретичні засади та розробити методичну систему використання краєзнавчого матеріалу як засобу інтенсифікації навчально-пізнавальної активності здобувачів загальної середньої освіти на уроках української мови.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

1. Опрацювати наукову та навчально-методичну літературу з проблеми дослідження.
2. Розкрити сутність і специфіку краєзнавчого матеріалу, його дидактичні та виховні можливості.
3. Схарактеризувати навчально-пізнавальну активність учнів і визначити умови її інтенсифікації.
4. Систематизувати краєзнавчі матеріали Дрогобича і Шептицького, релевантні для уроків української мови.
5. Розробити методичні підходи, форми й прийоми використання локального матеріалу у вивченні української мови; створити комплекс вправ і завдань для різних етапів уроку та різних видів мовленнєвої діяльності.

Об’єкт дослідження – навчально-пізнавальна діяльність здобувачів загальної середньої освіти на уроках української мови.

Предмет дослідження – методика використання краєзнавчого матеріалу Дрогобича і Шептицького як засобу інтенсифікації навчально-пізнавальної активності учнів.

Методи дослідження відповідають меті й завданням роботи: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел), емпіричні (спостереження, анкетування, бесіда), а також спеціальні методи: описовий, порівняльний, статистичний.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні методичних засад використання локального краєзнавчого матеріалу Дрогобича і Шептицького у процесі вивчення української мови; створенні класифікації локальних матеріалів з огляду на їх дидактичний потенціал; розробленні системи завдань і прийомів, спрямованих на інтенсифікацію пізнавальної активності учнів.

Теоретичне значення роботи полягає у розвитку методологічних засад використання краєзнавства в мовній освіті та уточненні понятійного апарату щодо навчально-пізнавальної активності здобувачів загальної середньої освіти.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування розробленого комплексу вправ, методичних рекомендацій та дидактичного матеріалу на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів здійснювалася під час уроків української мови, у межах педагогічної практики. Основні положення магістерської роботи обговорено на засіданні кафедри української мови, виголошено на звітній студентській науково-практичній конференції.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Обсяг магістерської праці – 50 с., список використаної літератури – 30 джерел.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

І.1. Поняття краєзнавства в сучасній лінгводидактиці

Краєзнавство як галузь наукового знання й водночас як важливий напрям педагогічної діяльності має тривалу історію й посідає вагоме місце в системі виховання та освіти. Воно спрямоване на глибоке осмислення й вивчення рідного краю у всій повноті його природних, історичних, культурних, соціальних та мовних характеристик. Краєзнавство виконує важливу роль у формуванні національної свідомості, громадянської відповідальності й духовно-моральних орієнтирів молодого покоління, адже гармонійно поєднує наукове пізнання з емоційно-ціннісним ставленням до рідної землі.

У широкому значенні краєзнавство визначають як комплексне вивчення певної території, що охоплює її природу, історію, господарство, соціальну структуру, культуру, традиції, мову та інших специфічні особливості. У лінгводидактиці краєзнавство розглядають насамперед як засіб освіти та виховання, що забезпечує зв'язок теоретичного навчання з реальним життєвим досвідом учнів. Науковці підкреслюють багатовимірність цього поняття. Краєзнавство є одночасно об'єктом наукових досліджень (історія, географія, етнологія, лінгвістика), методичним засобом навчання в школі, інструментом розвитку емоційно-ціннісної сфери особистості, джерелом пізнавальної активності та мотивації учнів.

Дослідники виділяють такі ключові характеристики краєзнавства: локальність – дослідження конкретної території, що є частиною ширших національних і загальнолюдських процесів; комплексність – об'єднання різних наук (мовознавство, історія, географія, етнографія, культурологія); діяльнісний характер – актуалізація дослідницької, проєктної, спостережувальної діяльності; пізнавальна значущість – розкриття унікальних особливостей регіону через факти, явища та мовні одиниці; виховний потенціал –

формування любові до рідного краю, патріотизму, відповідальності, громадянської позиції [25, 28].

Отже, краєзнавство має інтегративну природу, поєднує наукові, світоглядні й педагогічні виміри та є важливою складовою частиною формування всебічно розвиненої особистості.

Історія українського краєзнавства сягає давніх часів. Уже в літописах Київської Русі простежуються описи місцевостей, природних умов, топонімів, культурних звичаїв. Однак активного розвитку краєзнавство здобуло лише в XIX ст. завдяки діяльності наукових товариств, етнографів, мовознавців М. Максимовича, В. Антоновича, І. Франка, О. Потебні, М. Грушевського. Саме в цей період формуються засади систематичного збору й наукової обробки відомостей про місцеву історію, побут, мову.

У першій половині XX ст. краєзнавчий рух поширюється через педагогічну практику та діяльність популяризаторів науки. Після здобуття Україною незалежності інтерес до краєзнавства значно зростає, воно набуває нових форм – шкільне, музейне, туристично-екскурсійне, лінгвістичне, культурологічне. Сучасна освітня парадигма компетентнісного навчання зумовлює необхідність активного використання краєзнавства як дидактичного інструмента.

У дидактиці краєзнавство трактують як спосіб конкретизації навчального матеріалу, що створює умови для кращого розуміння змісту навчальної інформації, а також як метод формування знань і компетентностей, пов'язаних із життєвим досвідом учнів. З огляду на це краєзнавство виконує кілька дидактичних функцій. Перша з них – пізнавальна функція. Краєзнавчий матеріал є джерелом нових знань про мову, культуру, історію, природу рідного краю. Він дозволяє учням бачити зв'язок між абстрактними мовними явищами та реальними фактами локального середовища.

Якщо йдеться про освітню функцію, то слід наголосити, що краєзнавство сприяє розвитку ключових компетентностей — комунікативної, соціальної, громадянської, культурної. Через роботу з локальними текстами, документами,

свідченнями, власними назвами учні отримують практичний досвід аналізу фактів і роботи з інформацією.

З освітньою тісно пов'язана виховна функція. Краєзнавчі матеріали формують емоційно-ціннісне ставлення до рідного краю, виховують любов до Батьківщини, шанобливе ставлення до культурної спадщини, відповідальність за збереження історичної пам'яті.

Суть мотиваційної функції краєзнавства полягає в близькості змісту до життєвого досвіду учнів, у збільшенні їхнього інтересу до навчання. Локальний матеріал підсилює внутрішню мотивацію, сприяє емоційній залученості.

Краєзнавство стимулює активну пізнавальну діяльність — пошук інформації, роботу з джерелами, аналіз, порівняння, інтерпретацію, узагальнення. Це важливий аспект формування навичок наукового мислення та реалізація дослідницької функції.

Отже, краєзнавство в дидактичному вимірі — це не лише змістовий компонент, а й метод, засіб, форма, принципи навчання.

Краєзнавство має складну структуру, що відбиває різні аспекти дослідження певної території. Найпоширенішим є поділ на такі основні напрями: географічне краєзнавство (природні умови, рельєф, клімат, флора, фауна, природні ресурси); історичне краєзнавство (події, пам'ятки, історичні постаті, розвиток місцевих громад); етнографічне краєзнавство (традиції, звичаї, фольклор, народна культура); економічне краєзнавство (виробництво, промисловість, сільське господарство, торгівля); культурологічне краєзнавство (мистецтво, архітектура, література, культура міста або села); лінгвістичне краєзнавство (топонімія, антропонімія, діалектологія, локальні тексти) [26, 59].

Для нашого дослідження найважливішим є лінгвістичне краєзнавство, яке охоплює топоніміку (дослідження географічних назв), антропоніміку (аналіз особових імен, прізвищ, родових назв, характерних для певного регіону), діалектологію (характеристика місцевих говорів); фольклорні тексти (пісні, фразеологізми, легенди, пов'язані з місцевими топосом), локальні

документальні та художні тексти. Таке наповнення краєзнавчого матеріалу забезпечує різноплановість і багатство освітнього змісту.

Перехід до компетентнісного навчання перетворює краєзнавство на важливий інструмент особистісно орієнтованої освіти. Воно вимагає активної позиції учня в здобутті знань, сприяє інтеграції міжпредметного навчання, створює умови для проєктної діяльності, орієнтує учнів на роботу з автентичними джерелами, стимулює розвиток критичного мислення.

Краєзнавчий матеріал відповідає також принципам діяльнісного підходу, оскільки передбачає різні види діяльності: пошукову, дослідницьку, введення в мовну практику, створення власних текстів, роботу з цифровими ресурсами, виконання творчих завдань.

Однією з провідних функцій краєзнавства є формування національної й регіональної ідентичності. Учні, знайомлячись із культурою свого краю, усвідомлюють себе частиною національної спільноти. Особливо важливо це в умовах сучасних викликів, коли збереження культурної й мовної спадщини стає питанням державної безпеки. Регіональний матеріал сприяє тому, що здобувачі освіти відчують особистий зв'язок із вивченим матеріалом; осмислюють цінність рідної мови; набувають знань про відомих діячів краю; розуміють неповторність історико-культурних явищ рідних міст – Дрогобича й Шептицького. Саме тому система шкільної освіти активно інтегрує краєзнавчий компонент у навчальні програми.

Краєзнавство органічно поєднується з усіма мовними розділами: фонетикою при вивченні специфіки місцевої вимови, наголошування; лексикологію, якщо досліджуємо діалектизми. Вивчаючи фразеологію, здійснюємо аналіз локальних фразеологізмів, легенд, пов'язаних із топонімами. На заняттях з вивчення морфології ведеться робота з аналізом прізвищ, характерними закінченнями, діалектними формами тощо. У розрізі синтаксису доцільним є створення текстів про рідний край. На уроках зі стилістики здобувачі освіти аналізують та створюють художні тексти про рідні міста і села. Створення власних краєзнавчих творів сприяє підвищенню навичок культури

мовлення. Завдяки цьому краєзнавство стає універсальним інструментом розвитку мовної компетентності.

З позицій психології краєзнавство сприяє формуванню асоціативного мислення, розвитку довготривалої пам'яті через опору на емоційно значущий матеріал, підвищенню пізнавальної активності, розвитку ціннісного ставлення до навчання. Педагогічна наука розглядає краєзнавство як важливий засіб особистісного розвитку, оскільки воно формує здатність самостійно здобувати знання, при цьому активізує творчий потенціал, сприяє становленню емоційного інтелекту, розвиває навички співпраці.

Краєзнавство Дрогобиччини містить унікальні мовні елементи, що відбивають давні історичні, культурні та соціальні процеси. Значний освітній потенціал мають топоніми (*Дрогобич, Борислав, Соляний шлях, Млиники, Зваричський потік*); антропоніми (характерні місцеві прізвища – *Білан, Романишин*); діалектизми (лексичні особливості наддністрянського говору); історичні легенди (оповіді про солеварів, життєвий шлях Юрія Дрогобича); культурні тексти (твори Івана Франка, Бруно Шульца). Краєзнавство Шептицького багате усними свідченнями місцевих мешканців про минуле краю, розмаїттям фольклору, цікавою побутовою лексикою, у якій збережено шахтарські традиції цих теренів. Такі матеріали збагачують мовну освіту й роблять її змістовно глибшою.

Лінгвістичне краєзнавство – один із вагомих напрямів сучасної мовної освіти, спрямований на вивчення мови у зв'язку з історією, культурою, побутом, традиціями та мовними явищами певного регіону. У вітчизняній педагогічній думці воно постає як синтез філологічних, історичних, етнологічних, соціокультурних і психолого-педагогічних підходів, що дають змогу сформувати в учнів цілісне уявлення про мову як духовну, культурну та ідентифікаційну цінність. Традиція залучення місцевого матеріалу до навчання мови є давньою, однак у сучасній школі вона набуває нового змісту відповідно до компетентнісної парадигми освіти [27, 13].

Лінгвістичне краєзнавство визначають як спеціально організовану діяльність щодо «збирання, систематизації та наукового осмислення мовних фактів, пов'язаних із певною місцевістю, її історією та культурою» [21, 20]. Воно зосереджується на локальному мовному матеріалі: говорах, місцевих топонімах, антропонімах, фольклорних текстах, локальних фразеологізмах, легендах про походження власних назв, авторських текстах місцевих письменників. Як зазначає Б. Степанишин, «краєзнавчий матеріал є найдієвішим засобом прилучення школярів до рідної мови, бо він максимально наближений до їхнього мовного й життєвого досвіду» [23, 52].

Лінгвістичне краєзнавство виконує кілька ключових функцій: *пізнавальну* – поглиблює знання про походження місцевих назв, специфіку говорів, історію мовних явищ регіону; *виховну* – сприяє формуванню національної свідомості, любові до рідного краю, поваги до культурно-мовної спадщини; *розвивальну* – активізує мислення, дослідницькі здібності, формує навички самостійної пошукової діяльності; *комунікативну* – збагачує мовлення учнів регіонально маркованою лексикою, фразеологією, культурно значущою інформацією. Важливо, що лінгвістичне краєзнавство відповідає сучасним засадам Нової української школи, які передбачають особистісно орієнтоване навчання, проблемно-пошукові методи, опору на життєвий досвід учнів і взаємодію навчального матеріалу з місцевим культурним контекстом.

Ведучи мову про лінгвістичне краєзнавство, слід пам'ятати й про таку його гілку, як літературне краєзнавство. «Це особлива царина літературознавства, що вивчає літературний процес певного регіону, місцевості. Предметом дослідження є діяльність місцевих письменників, поетів, а також перебування на теренах краю вітчизняних письменників, відображення краю в художній літературі» [27].

Компетентнісний підхід до навчання мови передбачає інтеграцію знань, умінь і цінностей, що важко реалізувати без урахування місцевого матеріалу. На думку О. Біляєва, використання краєзнавчих джерел «робить шкільний курс мови культурно насиченим, пов'язаним із життям й історією народу» [3, 20]. Це

особливо важливо, коли йдеться про українську мову, адже вона є «ключовим носієм історичної пам'яті та коду національної культури» [3, 21].

У системі мовної освіти лінгвістичне краєзнавство виконує роль інструмента гуманізації та осмислення мовних явищ. Воно допомагає вивчати *лексикографічні джерела краю* (діалектні словники, записи мовлення старожилів); *ономастикон регіону* (топоніми, антропоніми, урбаноніми, міфоніми); *світоглядні моделі*, закладені в місцевих текстах; *мовні прояви локальної історії* (давні назви ремесел, географічних об'єктів, історичних подій).

Дослідники підкреслюють, що включення таких матеріалів допомагає реалізувати культурологічний компонент мовної освіти. Так, Г. Щукіна вважає, що «краєзнавчий компонент розширює культурний горизонт учня, формує ціннісне ставлення до мови як частини духовного спадку» [28, 120].

У світлі сучасних освітніх стандартів важливою метою навчання є розвиток ключових компетентностей: комунікативної, соціальної, культурної, інформаційної. Лінгвістичне краєзнавство є ефективним інтегрованим інструментом їх формування.

Комунікативна компетентність. Залучення локальних мовних фактів збагачує словниковий запас, відновлює регіональні смисли, оживляє мовний досвід учнів. Як зазначає В. Хома, «використання текстів рідного краю сприяє органічному розвитку мовлення, бо учні говорять про те, що є значущим, емоційно близьким і зрозумілим» [30, 46].

Соціокультурна компетентність. Краєзнавчий матеріал допомагає засвоїти культурні коди. Локальні легенди про назви вулиць, історичні топоніми, фольклорні тексти формують у школярів розуміння неперервності культурної традиції. На думку В. Німчука, «ономастика є концентрованим вираженням історичної пам'яті» [17, 45], тому її вивчення в школі сприяє розвитку ідентичності.

Дослідницька компетентність. Проєкти зі збирання та аналізу мовних фактів (інтерв'ювання старожилів, фіксація місцевих діалектних особливостей,

дослідження історії назв) формують у школярів навички дослідницької роботи. Вони вчаться працювати з джерелами, синтезувати інформацію, робити висновки. Л. Мовчун наголошує, що «дослідницька діяльність на основі мовного матеріалу краю активізує пізнавальні інтереси і сприяє розвитку критичного мислення» [16, 35].

На уроках української мови можуть реалізовуватися різні напрями краєзнавчої роботи. Якщо вести мову про ономастичне краєзнавство, то це передусім вивчення ойконімів, гідронімів, антропонімів, мікротопонімів, урбанонімів. Цінним є аналіз походження назв, вулиць, історичних місць, прізвищ місцевих родів тощо. Науковці підкреслюють, що такі дослідження «дозволяють учневі побачити реальну дію мовних законів у житті свого краю» [21, 4].

Діалектне краєзнавство – це вивчення специфічні риси місцевої говірки, порівняння їх із літературною нормою, укладання діалектних мінісловників. За словами М. Костриці, «діалектні особливості є дорогоцінними свідками історичного розвитку мови», тому їх доцільно зберігати й осмислювати в освітньому процесі» [14, 143].

Фольклорно-етнографічне краєзнавство на уроках української мови – це місцеві легенди, казки, прислів'я, прикмети, записи живої мови старожилів, які стають навчальним матеріалом для аналізу жанрових, стилістичних і мовних особливостей.

Особливої ваги набуває текстове та літературне краєзнавство: вивчення творів письменників краю, аналіз локальних художніх образів, особливостей авторської мови тощо. Залучення місцевого мовного матеріалу має спиратися на науково обґрунтовані принципи: принцип науковості – добір матеріалу базується на перевірених джерелах (архівні документи, словники, фольклорні збірники, наукові розвідки); принцип доступності та вікової доцільності – матеріал має відповідати рівню сформованості мовних умінь учнів; принцип інтеграції – поєднання мовних знань з історією, географією, культурологією; діяльнісний принцип – учень є активним учасником пошуку та інтерпретації

мовних фактів; принцип особистісного сенсу – матеріал пов'язаний із життєвим досвідом учня, його родинними й локальними історіями.

Як зазначає М. Пентилюк, компетентнісний підхід передбачає «створення ситуацій, у яких знання та вміння стають особисто значущими» [15, 140]. Лінгвістичне краєзнавство повністю відповідає цьому запиту.

Сучасні дослідження доводять, що локальна мовна спадщина відіграє ключову роль у розвитку ідентичності. Мова краю – близька, емоційно насичена, така, що формує відчуття належності: «любов до рідного слова починається з любові до мови батьків і предків, до тієї землі, де воно прозвучало вперше» [8, 25]. Для сучасного учня – це не лише знання про історію топоніма чи легенда про назву мікрорайону. Це можливість усвідомити себе частиною локальної культурної спільноти, носієм традиції, спадкоємцем духовних смислів. Саме тому лінгвістичне краєзнавство є важливим компонентом патріотичного виховання та формування громадянської компетентності. Воно сприяє зміцненню зв'язку «учень – мова – культура – громада», що є фундаментальним у розвитку особистості.

Сучасна освітня парадигма України передбачає формування компетентної, культурно орієнтованої та національно свідомої особистості. Одним із найефективніших шляхів реалізації цієї мети є краєзнавчий підхід, який забезпечує органічне поєднання навчального матеріалу з історією, культурою, топонімією, духовними традиціями рідного краю. Залучення регіонального мовно-культурного контексту, зокрема матеріалу міст Дрогобича та Шептицького, відіграє ключову роль у формуванні патріотичних почуттів, національної ідентичності та ціннісних орієнтацій учнів.

У педагогічній науці краєзнавчий підхід розглядають як цілеспрямовану діяльність, спрямовану на «вивчення учнем свого найближчого культурного простору через систему фактів, що репрезентують історію, мову, побут і духовність певної місцевості» [25, 48]. Такий підхід робить освіту змістовно насиченою, наближеною до життєвого досвіду учнів і здатною формувати емоційно значущі зв'язки з рідним краєм.

На думку О. Біляєва, патріотичне виховання неможливе без «глибокого й щирого пізнання своєї місцевості, історичних подій, людей, культурних надбань, що формують локальний духовний простір» [4, 17]. Саме тому краєзнавство виступає не лише навчальним, а й виховним ресурсом, який активізує внутрішні ціннісні мотиви дитини, формує її емоційну та культурну ідентичність.

Вивчення рідного краю та його мовно-культурної спадщини має значний виховний потенціал: через локальні історії та мовні явища дитина починає усвідомлювати себе частиною великої національної спільноти. Як слушно наголошував Г. Ващенко, «любов до Батьківщини починається з любові до рідного краю й рідного слова» [5, 25]. Ця думка поєднує лінгвістичний і патріотичний компоненти: мова втілює історію та культурний досвід, а краєзнавчий матеріал дає змогу зробити цей зв'язок особистісно осмисленим.

Дрогобич – місто з унікальною історико-культурною спадщиною, що формує у школярів глибоке почуття зв'язку з українською державністю та традицією. Його історія втілена у топонімах, архітектурі, легендах, іменах видатних діячів (Юрій Дрогобич, Іван Франко, Бруно Шульц), що можуть стати основою краєзнавчого контенту на уроках української мови. Особливо важливими є топонімний матеріал. Кожна назва – носій культурної пам'яті. Наприклад, виникнення міста Дрогобич пов'язують із ранніми солеварними промислами краю. Пояснення походження місцевих топонімів, урбанонімів, мікротопонімів сприяє розвитку дослідницького мислення учнів та формує відчуття належності до глибокої історичної тяглості.

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є також постать Юрія Дрогобича (Котермака) – українського гуманіста, вченого й автора першої друкованої книги вихідця з України. Як підкреслює С. Кашуба, «знання про видатних людей рідного краю є дієвим засобом формування моральних і громадянських якостей учнів» [11, 20]. Біографічні фрагменти з життя Юрія Дрогобича можна використовувати як змістові основи навчальних текстів, вправ для мовного аналізу чи творчих робіт.

Культурно-історичний потенціал закладено також в образі сучасного міста Шептицький. перейменування нашого поселення пов'язане з увіковіченням постаті митрополита Андрея Шептицького, який, є моральним авторитетом української нації, прикладом глибокої християнської віри, громадянської відваги та відповідальності. На уроках української мови можна використовувати тексти його пастирських звернень, уривки з листів, історичні нариси про родину Шептицьких. Образ Шептицького є потужним виховним чинником: він формує у дітей не лише історичну поінформованість, а й моральні орієнтири – повагу до культури, служіння громаді, духовну зрілість. Краєзнавчі матеріали про Шептицьких дають змогу реалізувати педагогічний принцип морального наслідування, на якому наголошував ще І. Франко: «виховання починається там, де дитина відкриває для себе людину, гідну пошани» [29 XXII, 130].

Мова є ключем до культурної пам'яті. Включення до освітнього процесу лінгвістичного краєзнавства дає змогу учням досягнути семантику місцевих топонімів, зібрати фольклорні матеріали (легенди, казки, оповіді старожилів про історичні події), дослідити регіональні фразеологізми та діалектизми, осмислити мовну картину світу.

За словами О. Доценко, «мова – це шлях до історичної пам'яті, а пам'ять – основа ідентичності» [7, 6]. Коли учень аналізує, наприклад, походження назв вулиць Дрогобича чи Шептицького, він взаємодіє з живою мовною традицією, що формує його національну самосвідомість.

Під час вивчення теми «Лексика» корисно залучати тексти про дрогобицькі солеварні промисли, адже лексика солеваріння (*варниця, копанка, рона*) є питомою регіональною мовною спадщиною. Учні через мову пізнають матеріальну культуру предків, а це «сприяє глибшій інтеграції особистості в національний культурний код» [30, 46].

Краєзнавчий матеріал має потужний емоційно-ціннісний потенціал. Він сприяє формуванню емоційної прив'язаності до рідного краю. Учні по-іншому сприймають тексти, пов'язані з місцями, які вони бачать щодня. Відтак

«емоційна значущість навчального матеріалу є основою внутрішньої мотивації» [15, 120]. Це мотивація до пізнання, а через пізнання – до усвідомлення себе членом національної спільноти. Пізнання локальних подій дає змогу будувати національно-орієнтований світогляд. Учень бачить, що історія країни присутня у його рідному місті, а це створює міцний зв'язок між локальною і загальноукраїнською ідентичністю.

Матеріал про видатні постаті краю має виразно виховний характер. Як підкреслював Г. Ващенко, «дитина виховується прикладом, а не словом» [5, 134]. Знайомство з реальними життєвими історіями, подвигами та культурною діяльністю цих діячів сприяє становленню моральної стійкості, громадянської відповідальності, усвідомленої патріотичної позиції.

Ефективність краєзнавчого підходу зростає, коли він реалізується через активні форми роботи: екскурсії до музеїв Дрогобича (солеварні, музей «Дрогобиччина», краєзнавчий музей); заняття у формі дослідження топонімії (пошук історії назв вулиць *Стрийської, Солоний Ставок, Володимира Великого, Івана Франка*); інтерв'ювання старожилів міста Шептицького про місцеві традиції, звичаї, мовні особливості; створення учнівських міні-проєктів «Моя вулиця», «Слідами Франка в Дрогобичі», «Родовід моєї родини і його антропонімна історія», «Місто Шептицький у назвах»; робота з фольклором. Ці форми відповідають принципам діяльнісного навчання. Вони сприяють формуванню ключових компетентностей: дослідницької, комунікативної, соціальної, культурної.

Отже, краєзнавство забезпечує зв'язок між минулим, сучасністю і майбутнім. Локальні історії стають для учня «точками опори», завдяки яким він формує цілісне уявлення про українську культуру та власне місце в ній. Як зазначає Л. Шевцова: «місцева історія – це історія, у якій людина знаходить себе» [26, 65]. Саме тому краєзнавчий підхід поглиблює ідентичнісні механізми: здобувач освіти переживає свою причетність до національної традиції на рівні власного досвіду. У контексті української мови краєзнавчий матеріал створює умови для усвідомлення мови як духовної вартості.

«Краєзнавство повертає учням живу мову, її корені та культурні сенси» [25, 40]. Через це формується не лише мовна, а й національна компетентність.

I.2. Краєзнавчий матеріал як засіб підвищення пізнавальної активності учнів

Сучасна педагогічна наука розглядає навчально-пізнавальну активність як інтегровану якість особистості, що характеризує її здатність і готовність до активного оволодіння знаннями, вміннями й способами діяльності. У контексті Нової української школи вона стає ключовою умовою формування компетентного, ініціативного й самоорганізованого здобувача освіти. Відтак важливою є науково обґрунтована система психолого-педагогічних положень, що пояснюють механізми розвитку пізнавальної активності, а також визначають ефективні шляхи її стимулювання, зокрема через краєзнавчий матеріал.

Пізнавальна активність тлумачиться як динамічний стан особистості, що виявляється у прагненні до пізнання, пошуку інформації, інтелектуальній ініціативі та творчому мисленні. Вчені наголошують, що пізнавальна діяльність учня є «процесом саморозвитку, який відбувається під впливом соціальних факторів, але реалізується через внутрішні механізми» [10, 72], отже, активність учня є водночас зовнішньою та внутрішньою категорією.

У структурі пізнавальної активності виділяють такі компоненти:

- *мотиваційний* (потреба в пізнанні, інтерес, установка на успіх);
- *інтелектуальний* (кмітливість, логічне мислення, здатність до аналізу й синтезу);
- *вольовий* (зосередженість, наполегливість, самоконтроль);
- *емоційний* (позитивне ставлення до навчання, переживання успіху).

Психологи підкреслюють, що пізнавальна активність не виникає стихійно – вона формується під впливом цілеспрямованої педагогічної взаємодії: «будь-яка діяльність стає активною лише тоді, коли індивід відкриває в ній особистісно значущий зміст» [10, 85]. Саме тому роль учителя полягає не лише

у передачі знань, а й у створенні ситуацій, що стимулюють учнівську ініціативу. Мотивація – основа будь-якої діяльності. В. Онищук підкреслює: «Навчальна активність зумовлена глибиною мотивів, що спонукають учня до праці» [10, 85]. У педагогічній психології розрізняють зовнішню та внутрішню мотивацію. Зовнішня пов'язана з оцінками, вимогами, соціальними очікуваннями; внутрішня – з інтересом, почуттям компетентності та пізнавальним задоволенням.

З позицій теорії самодетермінації внутрішня мотивація формується лише тоді, коли освітній процес забезпечує три базові потреби: потребу в автономії – можливість вибору, самостійності; потребу в компетентності – відчуття успіху, усвідомлення власних досягнень; потребу в причетності – емоційно значущі зв'язки зі спільнотою [15, 168]. У цьому контексті краєзнавчий матеріал набуває особливого значення: він створює емоційну причетність учнів до власного культурного простору, а це автоматично підсилює внутрішню мотивацію пізнання. Як зазначає М. Пентилюк, «дитина вчиться охочіше, коли бачить у знаннях частину свого життя, своєї історії, своєї родини» [15, 172].

Пізнавальна активність передбачає активну інтелектуальну діяльність: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Дослідники довели, що інтелектуальний розвиток учня є результатом постійної взаємодії між новим досвідом і вже наявними когнітивними структурами. Тож навчання має ґрунтуватися на ситуаціях, які викликають інтелектуальне здивування або «когнітивний конфлікт». Краєзнавчі завдання, особливо дослідницького характеру (самостійне збирання фольклору, вивчення топонімів, аналіз архівних матеріалів), стимулюють саме такі інтелектуальні процеси. Значущість цього підкреслює Л. Шевцова, наголошуючи, що «розвиток мислення можливий тільки в діяльності, що потребує самостійного пошуку» [26, 60].

У межах уроків української мови краєзнавчий матеріал може стати основою мовного аналізу, логічних операцій (класифікація урбанонімів, порівняння діалектизмів); творчих завдань (укладання словничків місцевої

лексики, складання легенд на основі топонімів). Такі форми роботи активізують інтелектуальні механізми, формують уміння застосовувати знання у нових ситуаціях і стимулюють інтерес до навчання.

Ключову роль у навчальному процесі відіграють емоції: навчання відбувається тоді, коли воно емоційно значуще для особистості [19, 300]. Позитивні емоції сприяють запам'ятовуванню, підтримують увагу, а негативні – блокують сприймання. Краєзнавчий матеріал забезпечує природні передумови для виникнення позитивних емоцій, адже він пов'язаний із власним життєвим досвідом учнів. Це підтверджують дослідження І. Прус, яка довела, що «особистісний зміст навчального матеріалу є визначальним чинником емоційного залучення і зростання активності» [21, 23].

Вольова активність – здатність долати труднощі, концентрувати увагу, планувати свої дії. Педагогічна психологія визначає її як «усвідомлене регулювання поведінки, спрямоване на досягнення навчальної мети» [21, 24].

Краєзнавчі завдання сприяють розвитку вольових якостей, тому що багато з них вимагають тривалої пошукової роботи; передбачають відповідальність (інтерв'ювання старожилів, структурування зібраних матеріалів); потребують самоорганізації (проектна діяльність). Виконуючи такі завдання, учні вчаться доводити розпочате до кінця, працювати самостійно, приймати рішення – тобто формують ті вольові риси, які є основою активної пізнавальної позиції.

Пізнання є соціальним процесом. Всі вищі психічні функції формуються в соціальній взаємодії. Саме тому навчальне середовище має підтримувати співпрацю, діалог, спільний пошук. Краєзнавча діяльність часто передбачає групові проекти, роботу в парах, участь у спільних заходах (екскурсії, зустрічі з краєзнавцями, музейна практика). Такі форми діяльності активізують «зону найближчого розвитку» (за О. Біляєвим), сприяють взаємонавчанню, формують відповідальність за результат групи.

У сучасній педагогіці діяльнісний підхід є ключовим методологічним принципом. Він передбачає, що знання засвоюються через активну діяльність. «Без діяльності немає мислення, без мислення немає пізнання, без пізнання

немає розвитку» [15, 137]. Краєзнавчий матеріал ідеально відповідає діяльнісному підходу, адже він не може бути засвоєний пасивно: його необхідно досліджувати, осмислювати, аналізувати у зв'язку з реальним середовищем. Під час виконання краєзнавчих завдань учні працюють з автентичними джерелами; здійснюють спостереження за мовою й культурою свого краю; застосовують знання з різних предметів (лінгвістики, історії, культурології); отримують реальний результат (проекти, словники, презентації). Це створює умови для формування активної пізнавальної позиції, що є основою навчальної самостійності.

Учитель виступає організатором і координатором пізнавальної діяльності учнів. Педагог має бути «конструктором освітнього середовища», яке сприяє активному засвоєнню знань. У контексті краєзнавства роль учителя особливо важлива, адже саме він відбирає змістовно цінний краєзнавчий матеріал; організовує діяліснє середовище; стимулює інтерес і підтримує пошукову роботу, спрямовує учнів до критичного мислення, створює атмосферу співпраці.

Педагогічна позиція вчителя має ґрунтуватися на принципах суб'єктності, партнерства і діалогу. Як пише Т.Торчинська, «учень стає активним лише тоді, коли відчуває себе рівноправним учасником навчального процесу» [24].

Підсумовуючи, виокремимо ключові науково обґрунтовані умови підвищення пізнавальної активності:

1. *Мотиваційна підтримка* – створення ситуацій емоційної та змістової значущості краєзнавчого матеріалу.
2. *Діялісний характер навчання* – дослідницькі, пошукові й творчі завдання.
3. *Соціальна взаємодія* – групові форми роботи, діалог, партнерство.
4. *Пізнавальні труднощі оптимального рівня* – проблемні та творчі завдання.
5. *Позитивний емоційний фон* – використання матеріалу, близького до життєвого досвіду учнів.

6. *Підтримка автономії й самостійності* – можливість вибору, індивідуальна траєкторія.
7. *Організація рефлексії* – усвідомлення учнями власних успіхів і відкриттів.

Мотивація є однією з ключових психолого-педагогічних категорій, які визначають результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів. Сучасна дидактика трактує мотивацію як «внутрішній стан особистості, що спонукає її до активної діяльності, визначає спрямованість, динаміку, стійкість і результативність пізнавального процесу» [2, 123]. У контексті вивчення української мови питання мотивації пов'язане не лише з методичними прийомами активізації інтересу, а й з використанням змістових ресурсів навчання – зокрема, краєзнавчого матеріалу, який має унікальний потенціал впливу на емоційно-ціннісну сферу учнів.

Одним з провідних чинників підвищення мотивації школярів є впровадження у зміст навчання матеріалів, «що безпосередньо пов'язані з життєвим досвідом учня, його соціальним оточенням, культурною традицією» [7, 34]. Саме такий тип матеріалу забезпечує появу особистісного змісту навчальної діяльності. Учень починає працювати не з абстрактними поняттями, а з текстами, фактами й історіями, які мають безпосереднє відношення до його рідного міста, родини, вулиці, до місцевих традицій.

У цьому сенсі краєзнавчий матеріал міст Дрогобич і Шептицький має надзвичайно сильний мотиваційний потенціал, оскільки учні ідентифікують себе з локальною спільнотою. «Почуття причетності є одним із найсильніших мотивів діяльності, що формують особистісні смисли» [10, 68]. Отже, включення історичних фактів, інформації про походження назв місцевих географічних об'єктів, легенд, біографій діячів, мовних особливостей території створює природну внутрішню мотивацію до пізнання.

Навчальний матеріал, який викликає емоційний відгук, запам'ятовується глибше і засвоюється швидше. «Емоційно насичений зміст чинить визначальний вплив на пізнавальний процес і забезпечує перехід зовнішньої

мотивації у внутрішню» [5, 60]. Знання про рідний край мають емоційну забарвленість від природи, адже вони пов'язані з почуттям дому, малої батьківщини, ідентичності.

Для дрогобицьких школярів такими емоційно насиченими образами стають вулиці старого Дрогобича, де збереглася «пам'ять міста», описана Бруно Шульцом; Соляні жупи, які стали символом трудового минулого регіону та «місцем формування локальної економічної культури»; дерев'яна церква св. Юра, занесена до спадщини ЮНЕСКО, як «взірець галицької сакральної архітектури».

У місті Шептицький емоційними символами є постаті місцевих просвітян, громадських діячів, священників, які брали участь у культурному розвитку регіону; традиції місцевих ремесел і промислів, що формували стиль побутової культури; усні перекази про походження колишніх та теперішньої назви поселення, мікротопоніми, родинні історії, які є джерелом мовних та етнокультурних знань. Учні не лише вивчають факти, а й переживають їх, що формує стійку пізнавальну мотивацію.

Сучасні педагогічні дослідження наголошують: «Пізнавальний інтерес є інтегральною якістю особистості, яка визначає потребу у здобутті нових знань» [7, 65]. Саме локальний матеріал найчастіше стає джерелом такого інтересу, оскільки він відкриває в звичних об'єктах несподівані змісти. Учні усвідомлюють, що рідне місто – це не лише побутове середовище, а складна культурна структура.

Наприклад, вивчаючи українську мову, можна досліджувати етимологію місцевих топонімів, діалектні риси мовлення, лексичні назви ремесел і промислів, характерних для конкретних районів. Так мова перестає бути абстрактним набором фактів: вона постає живою, укоріненою в місцеву культуру й історію, що значно підвищує зацікавленість учнів.

Діяльність стає по-справжньому мотивованою тоді, «коли її цілі збігаються з особистісними смислами людини» [15, 179]. Краєзнавчий підхід дозволяє здійснити такий збіг: учень вивчає мову, аналізуючи факти, що мають

безпосередній стосунок до його життя. Серед механізмів формування мотивації локальним матеріалом виокремлюють: персоніфікацію навчання (учень вивчає мовні явища через історію свого регіону, родини, вулиці); усвідомлення значущості знань (аналізуючи тексти про Дрогобич чи Шептицький, учні бачать реальне застосування знань); дослідницька активність (вивчення локального краєзнавства стимулює пошук, збір і опрацювання інформації з першоджерел); зв'язок поколінь (матеріали про традиції краю формують відчуття тяглості); формування ідентичності та національної свідомості (учні відчують себе носіями національної культури).

Літературні та публіцистичні тексти, пов'язані з історією Дрогобича, часто мають високу художню цінність і використовуються як матеріал для лінгвістичного аналізу. Твори Івана Франка та сучасних письменників Дрогобиччини, дослідження дрогобицьких краєзнавців відкривають високу мовну та літературну культуру міста. Такі тексти глибоко впливають на учнів, оскільки дають змогу осмислити рідне місто як культурний феномен. Художній образ стає мотиваційною основою для роботи зі словом, стилістикою, семантикою.

Матеріали про місто Шептицький, його культурних діячів і локальні традиції також є важливими мотиваційними ресурсами. Учні можуть працювати з етнолінгвістичними описами побуту, легендами, назвами місцевої флори та фауни, зразками діалектної лексики, що викликає природну зацікавленість.

На думку Т. Донченко, «дослідницький підхід створює інтелектуальну напругу, що сприяє стійкому інтересу» [7, 105]. Учні, які проводять мінідослідження (наприклад, записують усні історії від старожилів, аналізують мікротопоніміку мікрорайону, збирають діалектизми), відчують себе творцями знань, а не пасивними слухачами.

У Дрогобичі та Шептицькому особливо сприятливими є такі напрями:

- дослідження лексики солеварної справи / шахтарських традицій;
- аналіз локальних прізвищ та їх етимології;

- збирання народних легенд і переказів, пов'язаних з історією міст;
- збір та систематизація діалектизмів;
- походження назв Дрогобич, Шептицький та поселень, які належать до відповідних територіальних громад.

Такі дослідження поєднують навчальний і життєвий досвід учнів, що є сильним мотиваційним стимулом. Мотивація у вивченні мови може бути не лише пізнавальною, а й ціннісною. Національно-культурні, моральні та історичні цінності стають внутрішнім мотиватором для учня. Згідно з концепцією Г. Ващенка, «людина прагне до пізнання того, що становить частину її духовного світу» [5, 128]. Саме краєзнавчий матеріал закладає основу для такого духовного обрію.

Матеріали про Дрогобич і Шептицький формують цінності: шанування родинної історії, повагу до локальної культури та мовної традиції, усвідомлення значення малої батьківщини у становленні нації, відповідальність за збереження культурної спадщини. Завдяки цьому мотивація набуває довготривалого характеру.

Нова українська школа визначає серед ключових компетентностей усвідомлення культурної ідентичності, уміння вчитися, ініціативність та громадянську відповідальність. Саме краєзнавчий матеріал є тим ресурсом, який інтегрує всі ці компетентності. Лінгвістична компетентність формується через аналіз локальних назв, текстів, лексики. Комунікативна – через спілкування з носіями місцевих мовних особливостей. Громадянська – через усвідомлення власної причетності до історії й культури краю. Ініціативність – через можливість створювати власні проєкти на основі краєзнавчих матеріалів.

Отже, використання локального матеріалу не лише підвищує мотивацію, а й розвиває цілісну особистість. Мотиваційний потенціал краєзнавчого матеріалу є багатовимірним. Локальний контекст персоналізує навчання, викликає емоційний відгук, формує пізнавальний інтерес, стимулює дослідницьку активність, забезпечує розвиток компетентностей, збагачує ціннісну сферу учня.

Красознавчі матеріали, пов'язані з історією міст Дрогобич і Шептицький є особливо ефективними для мотивації школярів, адже демонструють національно-культурну значущість малої батьківщини та створюють умови для цілісного сприйняття мови як живого культурного явища, укоріненого в історії та традиції рідного краю.

РОЗДІЛ II.

КРАЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСТ ДРОГОБИЧ І ШЕПТИЦЬКИЙ ЯК ДЖЕРЕЛО МОВНОГО МАТЕРІАЛУ

II.1. Культурно-історичний та мовний простір міста Дрогобича

Дрогобич – одне з найдавніших міст Галичини, яке сформувалося як важливий економічний, культурний і релігійний центр. Перша згадка про нього датується 1387 роком, однак археологічні знахідки дозволяють стверджувати, що поселення існувало значно раніше, а сам ойконім (присвійна назва з архаїчним суфіксом -їь від особового імені *Дорогобит) говорить про існування поселення ще в княжі часи. Подальший середньовічний розвиток Дрогобича зумовлений насамперед солеварним промислом, який у той час визначав економіку всього регіону.

Дрогобицькі солеварні (жупи) були стратегічно важливими: сіль вивозили до Львова, Києва, Кракова, на Поділля й Волинь. Письмові джерела XV ст. підкреслюють, що дрогобицька сіль становила суттєвий сегмент торгівлі королівства. Саме тому місто швидко розвивалося та привертало увагу купців, ремісників, духовних осіб різних культур.

Упродовж століть Дрогобич був мультикультурним і багатомовним центром, у якому співіснували українці, поляки, євреї, німці, вірмени. Це визначило характер міста: «Ми жили на перехресті мов, традицій, календарних стилів... Наше місто було зерням, покладеним Богом на духовний шлях людства» [20, 26].

Унікальність Дрогобича полягає в унікальності культурної спадщини, що може бути використана у навчанні української мови як джерело текстів, матеріалів для аналізу, ономастичних і лінгвокультурологічних досліджень.

Церква Святого Юра (XV ст.) занесена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО та є «взірцем галицької дерев'яної сакральної архітектури, у якій

синтезовано руські, карпатські та балканські традиції». Її описи, легенди, історія побудови та реставрацій можуть бути основою для робіт з текстології, стилістики, для створення учнями власних описів.

Дрогобицька солеварня – одне з найстаріших у Європі місць добування солі, що функціонує від XIII ст. Вона є цінним ресурсом для створення навчальних текстів про лексичні назви ремесел, що дозволяє поєднувати мовний і культурно-історичний компонент.

Костел Святого Варфоломія – один із найдавніших готичних храмів України, який «репрезентує тривалу традицію латинської культури в регіоні та є важливим свідченням польської присутності в Дрогобичі» [20, 50]. Уроки з синтаксису, морфології чи стилістики можуть базуватися на текстах-описах храму.

Експозиції музею «Дрогобиччини» містять цінні матеріали з історії, побуту, етнографії регіону. Вони можуть слугувати базою для навчальних досліджень: складання словничків місцевих архаїзмів, описів предметів побуту, аналізу текстів експонатних таблиць тощо.

Дрогобич пов'язаний з такими постатями, як Юрій Котермак (Юрій Дрогобич), Іван Франко, Василь Стефаник, Лесь Мартович, Бруно Шульц, що дозволяє будувати міжпредметні зв'язки між мовою, літературою, історією, культурологією.

І. Франко, який навчався в Дрогобичі, неодноразово описував місто у своїх творах та листуванні. Він згадує «кам'яниці, де пахло сіллю й вологою», «галасливі торгові площі», «стриману красу дерев'яних церков». Франкова оптика дозволяє учням по-іншому подивитися на буденні локації, розуміючи їх як частину національної історії.

Бруно Шульц створив міфологізований образ Дрогобича – свого «Міста Цинамону». У його прозі місто постає як «великий дім людської пам'яті», де кожен предмет наповнений сенсом. Використання уривків з творів Шульца на уроках української мови сприяє аналізу художніх тропів, розвитку мовленнєвої компетентності, формуванню емоційно-ціннісного ставлення до міста.

Юрій Котермак – Юрій Дрогобич, доктор медицини, астрономії та філософії, студентський ректор Болонського університету, який у XV ст. популяризував українську наукову традицію в Європі. Його латиномовні праці та постать у контексті локальної історії дають можливість розглядати Дрогобич як осередок середньовічної культури та освіти.

Сучасні автори, зокрема Ю. Андрухович, Ю. Винничук, Т. Прохасько, також звертаються до феномену Галичини, де Дрогобич – одна з ключових топографічних точок. Їхні тексти можна використовувати як матеріал для лінгвістичного аналізу.

Дрогобич має розвинену діалектну та соціолінгвістичну традицію. В місцевій говірці зберігся комплекс лексичних рис, які можна використовувати для практичного вивчення лексикології, фразеології, діалектології. Використання таких слів на уроках дає змогу показати зв'язок мови з історією ремесел, навчити учнів працювати зі словниками (діалектними, етимологічними), сформувати мовну культуру через розуміння варіативності мовного простору.

Топоніми є відображенням історії та культури регіону. Їх аналіз сприяє формуванню навичок словотвору, історичної етимології, лінгвокультурологічного мислення. Наведемо приклади урбанонімів – назв вулиць Дрогобича, що можна використати як ілюстративний матеріал на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Назви вулиць, провулків, площ, бульварів, скверів, проспектів великих міст часто привертають увагу дослідників у контексті вивчення історії рідного краю. Кожна вулиця, площа, провулок мають свою назву і свою біографію. Це частинка нашої історії, яку не може переписати ніхто, навіть всесильний час. Дослідження і вивчення їх допомагає об'єктивно, всебічно пізнати нашу велику минувшину.

Основною функцією всіх назв вулиць є номінативно-ідентифікативна. Тобто певною назвою людина іменує та позначає кожен окрему вулицю.

Найдавніші з вулиць Дрогобича беруть початок у часи середньовіччя: Підвалля, Завалля, Жупна. З розвитком міста формувались інші вулиці: Зварицька, Горішня Брама, Фабрична. Найбільша кількість вулиць з'явилась на карті Дрогобича, починаючи від середини XIX ст., коли в зв'язку з будівництвом нафтопереробних та інших підприємств спостерігалось швидке збільшення міського населення. Виниклим вулицям почали надавати прізвища діячів колоніальних держав, у складі яких перебував Дрогобич. Цей процес тривав аж до створення Української держави.

Кінець 80-х – початок 90-х років XX ст. відзначався бурхливим піднесенням рівня національно-культурного життя українців. Однією з форм боротьби проти комуно-радянського режиму, за власну самостійну державу став процес реномінації вулиць з метою повернення їм давніх історичних назв і надання імен українських діячів. На пропозицію створеної при товаристві “Просвіта” відповідної комісії, за рішенням сесії першої демократично обраної міської ради у травні 1990 р. відразу 52 вулиці Дрогобича отримали теперішні назви [20, 24].

Упродовж наступних років процес перейменування вулиць продовжився. На загал абсолютна більшість нинішніх вулиць Дрогобича носять свої давні, історично вмотивовані назви, а також прізвища славних діячів української історії, політики, науки, культури, мистецтва тощо. При виборі найчастіше враховано зв'язки цих діячів з Дрогобичем і Дрогобиччиною, сусідніми регіонами. Отже, процес найменування вулиць має глибоке історичне та наукове опертя й обґрунтування.

У процесі ознайомлення здобувачів освіти з вулицями рідного міста можна уявно поринути у глибину минулих століть і десятиліть, в різні епохи й періоди історії Дрогобича, що своєрідно позначились і на назвах вулиць. Тобто є можливість здійснити цікаву й корисну мандрівку в часі та, почасти, в просторі. Назви красномовно вказують на історичні періоди, коли Дрогобич перебував під п'ятою різних окупаційних режимів.

Лише окремі старі вулиці зберегли недоторканими свої первісні назви, як-от Бориславська, Малий Ринок. Інші мали їх по дві-три і більше, деякі – навіть сім-вісім назв. Якщо колоніальна австрійська влада загалом шанобливо ставилася до місцевих історичних назв, то польська постаралася більшості надати імена своїх діячів. Німецькі поневолювачі полюбляли поетичні назви вулиць: Тюльпанна, Бузинова, Пустирна, Нагірна тощо. Комуно-радянський тоталітаризм не тільки перейменовував на свій смак значну кількість вулиць, але змінював назву тієї чи тієї вулиці декілька разів, залежно від політичного «вітру» [20, 12]. Позаяк місто розвивалось, зазнавали змін і вулиці, частково «вбираючи» в себе інші вулиці, провулки і навіть площі. Тож ведучи мову про сучасні вулиці Дрогобича, говоримо і про ті з них, яким повернено первісні назви, і про ті, які в наш час отримали нові назви. Таку розмову слід вести із здобувачами загальної середньої освіти, бо саме краєзнавчий матеріал виховує глибокі патріотичні почуття, формує активну громадську позицію, гордість за історичну минувшину свого краю.

Головна площа Дрогобича – *Ринок*. З усіх точок міста добре видно високу вежу ратуші, на шпилі якої з 2 квітня 1990 р. майорить національний синьо-жовтий прапор України. Годинник з циферблатами на чотири сторони відбиває кожні 15 хвилин і кожну годину. З балкона вежі місто добре видно, як на долоні: цікаво бачити його дахи, спостерігати за ритмом життя, рухом людей і транспорту [20, 68].

Декілька століть Ринкова площа була центром торгівлі. Ярмарковий день мав, звичайно, свій колорит: покупки, зустрічі, домовленості, гумор. Все це було для селянина маленьким святом, коли можна якусь годину не думати про свою тяжку роботу, хатні видатки, одяг, взуття. Минав тиждень, і валки возів знову тяглися до Дрогобича, де на Ринку вирував базарний люд [20, 69].

Нумерація будівель на Ринку починається з кутового дому, який одним фасадом виходить на площу, другим на вулицю Ярослава Осмомисла. На куті площі і вулички Слюсарської (зараз без назви), що веде до скверу на вулиці

Т. Шевченка (до 1990р. – 1 Травня), діяв з жовтня 1911 р. кінотеатр «Уранос» (згодом «Ванда»).

Північний кут Ринкової площі не забудований. А попри стіну сусіднього дому ростуть сріблясті ялинки – зелене обрамлення Меморіалу, спорудженого на розі вулиць Ковальської і Шевської [20, 70].

Майже вся південно-східна сторона площі в 70-80 рр. XX ст. забудована сучасними будинками.

Кутовий дім Ринкової площі з виходом на вулицю Трускавецьку (до 1990 р. – Васильєва) за Австрії тримав Мушинський. Він робив бізнес на торгівлі вбраннями і хуторами. Пізніше в його магазині продавав взуття чеський промисловець Бата, власник багатьох таких же магазинів у інших містах Галичини.

Вулиця Стрийська. Наприкінці минулого століття вулиця Стрийська практично нічим не відрізнялась від сільської. Тільки невеликий її відрізок був трохи впорядкованим, із забудовою міського типу. Але чим далі від центру, ця прикмета все більше втрачалася. Свій початок сучасна вулиця Стрийська бере на перехресті її з вулицями І. Мазепи та Лесі Українки [28, 23].

Зліва – церква св. Петра і Павла. Далі – корпус університету. Дім збудовано властями на початку XX ст. на церковному полі василіан, котре в народі називалось «Яворщина». Святі отці подарували це поле державі за передачу їм нинішньої церкви св. Трійці. В триповерховій кам'яниці містилися повітовий суд, кримінал, податкова. Після вересня 1939 р. приміщення суду зайняв НКВС, перетворивши його в катівню для тисяч невинних людей.

Велика станція – ця давня назва залізничного вокзалу збереглась хіба що в мові старожилів Дрогобича. Нинішнє приміщення його привабливе, але красивішим було старе, котре не пошкодувала війна.

Поступово вздовж вулиці Стрийської виросла «колонія»: тут збудували кам'яниці для урядників нафтопереробного заводу, в тому числі й директора, народну школу «Польмін», стадіон, плавальний басейн, бібліотеку і читальню (тепер тут гімназія №8) та костьол, в якому щонеділі відправлялася служба.

Вулиця Стрийська – найдовша в місті. Як і колись, вона служить головною дорогою, що веде до Львова.

Вулиця Лесі Українки. На початку вулиці Лесі Українки колись була селянська «біржа праці» (проіснувала до 30-х рр.), що забезпечувала короткотерміною роботою сільських наймитів. Далі стоїть колишня кам'яниця Лазаря Наппе, власника ще кількох будинків у Дрогобичі. Дві кімнати на першому поверсі орендувало Українське культурно-просвітницьке товариство «Робітнича громада» ім. І. Франка [20, 35].

Дільниця старого Дрогобича у межах нинішніх вулиць Малий Ринок – 22 Січня – Лесі Українки – П. Орлика називалася *Лан*. У наріжному будинку, де тепер завод мінводи і безалкогольних напоїв, тримав власну пекарню Гель. До приміщення вели двері на самому зрізі кута, котрі згодом замурували. Крім хліба, там випікали булки, рогалики. Булки – квадратної форми, круглі, овальні, плетені – «кайзери».

Протягом 70-80 рр. ХХ ст. у центральній частині міста сформувалась простора площа з великим кінотеатром. На численні прохання мешканців Дрогобича площі присвоєно ім'я Тараса Шевченка (замість Жовтневої революції), а готельно-ресторанний комплекс найменовано «Тустань», чим увічнено назву давньої карпатської наскельної фортеці, залишки якої збереглися в селі Урич (тепер – Сколівського району). В 1991 р. тут побудовано за народні кошти пам'ятник Кобзареві.

Зовсім не так виглядало це місце наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. У період, коли Дрогобич входив до складу Австро-Угорської імперії, а потім Польщі, на прилеглій до Малого Ринку дільниці стояли невеличкі дерев'яні хатки ремісників. Починаючи з 40-х рр., хатини стали зносити. На вивільненій площі було споруджено невеличку, на кілька кімнат, автобусну станцію, звідки в села району відправлялися рейсові автобуси. У 1984 р. станцію перенесено на вулицю Пилипа Орлика, а на місці старої постав готельно-ресторанний комплекс [20, 44].

Праворуч від нього тягнеться вгору довга вулиця 22 Січня. За перехрестям стояла хата багатого господаря Бориславського, а за нею лежало поле, через яке вела дорога в напрямку Старого Села і Снятинки. Спорудивши коло хати рампу, Бориславський безплатно пропускав через неї лише кількох можновладців, всі ж інші платили йому мито, переважно збіжжям, горохом, квасолею. Так тривало аж до початку першої світової війни. Найпримітнішою будівлею з правої сторони вулиці є школа. Ініціатором спорудження цієї кам'яниці був багатий дрогобицький міщанин єврейського походження Еліаш Фаєрштейн та його син Якуб. У 1928 р. дім передано під притулок для єврейських дітей сиріт. Дітей-сиріт одягали в однакові костюми; у визначені години вони вчилися, після уроків трудилися на городі. До міста ходили під наглядом наставника. Для проведення релігійних відправ до них приходив рабин. Діти перебували у притулку до досягнення ними повноліття, після чого бралися до ремесла, торгівлі чи, хто здібніший, продовження навчання.

Сусідує з школою-інтернатом дім, де знаходиться міська прокуратура. Це колишній особняк секретаря Дрогобицького магістру Я. Ляльки.

Одразу за прокуратурою є відгороджений від тротуару дротяною сіткою город, що тягнеться від вулиці на десятки метрів. На цьому ґрунті віддавна селились Коссаки. Неподалік садиби Коссаків стоїть двоповерхова кам'яниця з випуклим посередині фасадом. Колись її орендувала єврейська община-кагал, де утримувала жіночу гімназію. Згодом нову гімназію община збудувала на вулиці Шашкевича.

Осередками національно-культурного життя в містах Галичини були Народні доми. В Дрогобичі це були чотири будинки – починаючи від нинішньої годинникової майстерні на вулиці І. Мазепи і закінчуючи службовими приміщеннями муздрамтеатру ім. Ю. Дрогобича [20, 53].

Вулиця Трускавецька. Від площі Ринок і до будинків, за якими починається поле попри дорогу, що веде до Трускавця, пролягає вулиця Трускавецька. У різний час вона називалася по-різному. Так, перша відома її назва – Угорська, друга – Солецька, третя – Стебницька; у ХІХ – на початку ХХ ст. була власне

Трускавецькою, вказуючи напрямок до курорту, що користувався все більшою популярністю. Згодом перейменована на Грюнвальдську – на відзначення 500 – річчя Грюнвальдської битви. Після війни вулиці присвоєно ім'я І. Васильєва. У 1990 р. вулиці повернуто назву Трускавецька.

За річкою Тисменицею, з лівого боку вулиці, донині діє старий цегельний завод, споруджений на початку ХХ ст. для випуску цегли спеціально на будівництво в'язниці «Бригідки». Виготовляли тут і червону дахівку та каналізаційні трубки, пічні кахлі [20, 61]. Закінчується вулиця приватними будинками, що потопають у садах. Кілька хвилин їзди, і з невисокого пагорба відкривається красива панорама бальнеологічної оздоровниці Трускавець. А далі синіють Карпати.

Бориславський тракт. Уже сама назва вулиці вказує на те, що вона веде у напрямку до Борислава – міста, робітниче життя якого в другій половині ХІХ ст. послужило І. Франкові джерелом для написання широковідомих творів. Малим хлопцем він учився в Дрогобичі – в початковій школі отців василіан, потім у гімназії, жив спочатку на вулиці Бориславській. Свою біографію вулиця веде з ХVІІІ ст. В часи Франкового дитинства це була неширока, в баюрах і болоті, без пішохідних тротуарів, майже польова дорога. Після дощу вона перетворювалась на суцільне місиво, подолати яке можна було або в чоботях, або босоніж. З виникненням в Дрогобичі нафтопереробного заводу «Галіція» вулицю починають впорядковувати.

З другого боку вулиці Бориславської після знесення залишків спаленого в 1915 р. кутового дому з цукорнею впорядковано невелику площу св. Трійці (тепер ім. В. Стефаника). Наприкінці 10-х і в 20-х рр. вона служила місцем стоянки возів, потім першою міською автобусною станцією. У 1986 р. тут відкрито пам'ятник Василю Стефанику [20, 70].

Вулиця М. Шашкевича, що веде від Бориславської до Трускавецької, свою нинішню назву отримала в 1911 р., коли відзначались соті уродини письменника.

Найбільшим підприємством на вулиці Бориславській був у старі часи нафтопереробний завод «Галіція», званий фабрикою. Його виникнення прямо пов'язано з відкриттям Бориславського родовища нафти в середині XIX ст. За річкою Тисменицею у XIX ст. виник присілок Млинки, де в основному мешкали робітники «Галіції». Через Млинки тракт веде на гору Тептюж, Модричі і далі – до Борислава [20, 74].

Горішня Брама. Це одна з багатьох вулиць Дрогобича, якій не пощастило зберегти свою первісну назву – Ясеницька. Після війни Горішній Брамі на короткий час було присвоєно ім'я К. Маркса. Але дуже швидко помилку виправили. Звідки походить назва Горішня Брама? Як стверджують дослідники історії Дрогобича, колись до міста вели чотири брами: Жупна, Львівська, Замкова та Угорська. Народні перекази говорять про існування ще й Горішньої Брами, яка знаходилась на нинішній однойменній вулиці, вище від сільзаводу, біля будинку № 14. Є підстави вважати, що ця брама не лише виконувала оборонні функції, а й служила контрольно-пропускним пунктом для тих, хто вивозив дрогобицьку сіль. Згодом назва споруди стала асоціюватися з усією вулицею. Час не пощадив будівлю, але назва її залишилась жити [20, 81].

Вулиця Завіжна. Історична назва вулиці має глибокі корені. Тут колись було приміське село Завіжне. Територіально до нього належала і нинішня вулиця Коцюбинського (колишня Церковна) з церквою св. Параскевії–П'ятниці, спорудженою в 1815 р. Поступово Дрогобич розростався, і село стало однією з його вулиць на західній околиці. Після війни вона дістала ім'я її уродженця Г. Геврика. В 1990 р. вулиці повернуто найдавнішу назву [20, 88].

Вулиця Івана Франка. Починається вулиця майже від центру міста. Відділення центральної районної лікарні розташовалося в будинку, що належав «нафтовому» адвокату Йонашу Гершдерферу. Споруджений він на початку XX ст. Гершдерфер спеціалізувався на справах бориславських нафтових капіталістів. Мав він свого садівника, який вирощував коло дому екзотичні для нашого краю дерева. Частина з них, зокрема магнолія, збереглася донині.

За перехрестям вулиць І. Франка та О. Нижанківського милує око красива стара будівля з елементами барокко. Кам'яниця належала лікареві-акушеру Гетлінгеру; тут він і займався приватною практикою. Справа височіє масивний Будинок культури імені І. Франка. Спорудили його на місці старого одноповерхового дерев'яного помешкання священника [20, 90].

Місцем відпочинку заможних міщан Дрогобича у старі часи служив парк між теперішніми вулицями І. Франка і Т. Шевченка.

Усім дрогобичанам і багатьом гостям міста добре знайомий головний корпус одного з найбільших педагогічних вузів України – Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Він дістався йому в спадок від колишньої державної гімназії, що спершу працювала в нинішньому приміщенні філологічного факультету на вулиці Т. Шевченка. У колишньому житловому будинку розмістився музично-педагогічний факультет педагогічного університету. Навпроти, в дерев'яному домі, мешкали вчителі державної польської гімназії.

Дрогобицький краєзнавчий музей посів приміщення колишньої повітової ради, споруджене в 1894 р. У 1990 р. рішенням Дрогобицької міської Ради вулицю І. Франка продовжено за рахунок долучення до неї вулиці Гоголя. Так було повернуто історичну справедливість: вулиця І. Франка у місті його дитинства та юності починається нині від центру, з площі Тараса Шевченка. Ця вулиця пам'ятає великого Каменяра, як, певно, ніяка інша. Нею багато разів ходив і їздив поет, долаючи шлях до рідних Нагуєвич [20, 92].

Отже, так коротко можна розповісти про історію заснування та найменування вулиць Дрогобича. Звичайно, що учитель додасть до цієї розповіді немало нових цікавих фактів, а здобувач освіти знайде ще інші, не засвідчені в цій історії, штрихи. Тільки спільна робота вчителя та учня дадуть свої позитивні результати і мандрівка вулицями рідного поселення розширить кругозір школярів.

Культурно-історичний і мовний простір Дрогобича є надзвичайно цінним ресурсом для навчання української мови. Він підвищує мотивацію учнів через

локальну ідентичність, сприяє залученню різних видів текстів – історичних, художніх, наукових, публіцистичних, забезпечує міжпредметні зв'язки, поглиблює знання мовних явищ через реальні приклади топоніміки, діалектної лексики. Дрогобич постає не лише історичним центром, а й потужним навчальним простором, який забезпечує інтеграцію мови, культури, історії й локальних традицій у процесі навчання.

II.2. Краєзнавчі ресурси міста Шептицький для формування мовної компетентності

Краєзнавчий потенціал локальних територій є одним із найбільш продуктивних ресурсів сучасної мовної освіти, оскільки забезпечує органічний зв'язок навчального змісту з досвідом та культурним середовищем учнів. Місто Шептицький, попри порівняно невеликі масштаби, вирізняється значною культурно-історичною насиченістю, багатою локальною традицією, мовними особливостями й розгалуженими просторами пам'яті, які можуть бути інтегровані в уроки української мови та сприяти підвищенню навчально-пізнавальної активності.

Н. Шолох наголошує: «Краєзнавчий матеріал працює як інструмент наближення складних лінгвістичних явищ до учня через емоційно значущий досвід і локальну ідентичність» [27]. Такий підхід дозволяє не лише поглибити мовні знання, а й формує ціннісну орієнтацію на рідну культуру, історію, традиції. Саме тому вивчення краєзнавчих ресурсів міста Шептицький у контексті формування мовної компетентності являє собою актуальний напрям сучасної лінгводидактики.

Як зазначають краєзнавці, місто Шептицький раз на кілька століть міняє назву і кардинально – концепцію розвитку. Спочатку це був маєток вельмож, згодом – промисловий центр, тепер місто розвивається в культурному і туристичному напрямку. Сьогодні місто змінило назву щонайменше третій раз, а якщо врахувати ще й назви попередніх поселень, то навіть більше.

Спочатку на цьому місці були два села. Ключів, перша відома письмова згадка про який – 1460 р., населяли здебільшого українці. Тут була греко-католицька церква, українська школа. Трохи південніше було село Новий Двір (1525 р.), яке згодом поглинув Кристинополь. Ключів у 1768 р. польський сейм продав у власність Потоцьких.

1692 р. Фелікс Казимир Потоцький закладає тут місто Кристинополь, яке називає на честь дружини Кристини з роду Любомирських. Кристинопіль виріс у самому центрі надбужанської рівнини, яку прорізує ріка Західний Буг.

У 1951 р. радянська влада перейменувала місто на Червоноград, яке стало шахтарським центром. 2024 р. місто отримало нову назву – Шептицький [9].

На уроках української мови або ж під час позакласних занять пропонуємо розповідь про те, що Кристина Потоцька (з Любомирських) була правнучкою руського князя Олександра Острозького, останнього православного в роді. Подальші його нащадки окатоличилися.

Кристинополь пізніше, ніж інші населені пункти Львівщини, увійшов до складу Радянського Союзу – у 1951 році під назвою Червоноград. Це сталося після домовленостей між СРСР і Польщею про обмін територіями. Через такі політичні рішення у місті повністю оновилося населення. Євреїв вбили під час Другої світової війни, українців вивезли після неї, коли місто увійшло до складу Польщі. А коли його приєднали до СРСР, звідси виїхали і поляки. До оновленого Червонограда на роботу почали з'їжджатися шахтарі з усіх куточків країни.

У Червонограді вперше на території України демонтували пам'ятник Леніну. Це сталось 1 серпня 1990 року на вимогу шахтарів.

У місті жив майбутній митрополит Андрей Шептицький. У кристинопільському монастирі отців василіан 14 серпня 1892 року він склав вічні чернечі обітниці. Згодом Шептицький викладав у цьому монастирі богослов'я. Власне, це й стало причиною останнього перейменування міста з Червонограда на Шептицький [9].

Тож не дивно, що теперішні вулиці Шептицького також отримали свої назви внаслідок кількаразових перейменувань. До окремих із них повернулися історичні ймення, інші народилися цілком недавно.

Порівнюючи назви вулиць Шептицького та Дрогобича, переконуємося, що є багато таких, які сьогодні названі іменами відомих постатей України, тож в обох містах є вулиці В. Івасюка, С. Бандери, І. Богуна, Б. Грінченка, М. Грушевського, О. Довбуша, Княгині Ольги, Є. Коновальця, І. Котляревського, М. Коцюбинського, С. Крушельницької, Л. Курбаса, Б. Лепкого, І. Мазепи, С. Наливайка, Олени Пчілки, В. Стефаника, В. Стуса, Лесі Українки, І. Франка, Б. Хмельницького, В. Чорновола, М. Шашкевича, Р. Шухевича, А. Шептицького, Д. Яворницького та ін. Спільними назвами послуговуються і вулиці, що походять від загальних слів: Будівельна, Вербова, Вишнева, Затишна, Зелена, Козацька, Молодіжна, Нова, Паркова, Садова, Шевська, Широка, Шкільна. Однак нема в Дрогобичі таких милозвучних вулиць, які є в Червонограді: Вечірня, Волошкова, Сонячна, Спокійна. Крім того, є в Червонограді вулиці Дамба, Коротка, Крайня, Лугова, Промислова, Річна, Шахтарська.

Деякі вулиці ніби перегукуються між собою: 22 Січня в Дрогобичі і Січнева в Шептицькому, Володимира Великого в Дрогобичі і Святого Володимира в Шептицькому.

Однак найцікавішими є розповіді, які пропонуємо школярам про назви вулиць, іменовані на честь відомих жителів міста.

Вулиця Йосафати Гордашевської. Йосафата Гордашевська – Блаженна монахиня Української Греко-Католицької церкви, співзасновниця й перша в Україні монахиня єдиного активного жіночого греко-католицького монашого чину, який базувався на богослов'ї убогого Христа-Чоловіколюбця і провадив харизматичну працю серед найбільш упосліджених. Життя сестри Йосафати не було сповнене особливими подіями, але вона вирізнялася надзвичайним ставленням до Бога, завжди залишаючи йому глибоке місце у своєму серці й конкретному ревному служінні потребам свого народу. Святість сестри

Йосафати Гордашевської полягала в тому, що вона виконувала свою щоденну працю з любов'ю і посвятою та перебувала в постійній гармонії з Духом Ісуса, який пробуджував у ній жертвну любов. Її життя і служіння пов'язані з нашим краєм і з нашим Кристинополем. Однак її діла належать усьому українському народові. Під час візиту в Україну Папа Римський Іван – Павло II проголосив сестру Йосафату Гордашевську – Блаженною. Це сталося 27 червня 2001 року. І з того часу одну з вулиць названо її іменем [6, 28].

Вулиця Теодозія Савки. Теодозій Савка – головний лікар УПА «Захід». У 1929 р. він відкрив у містечку Кристинополі приватну лікарську практику.

Звістка про висококваліфікованого лікаря швидко розійшлась по околиці. До нього на прийом масово пішли хворі. А він, не рахуючись з часом, приймав усіх. Приймав вдень і, навіть, вночі. Лікував всі захворювання, навіть робив, якщо дозволяли умови, операції. Доктор Савка кожного тижня присвячував один день для безкоштовного лікарського прийому бідних людей. Про нього мешканці всього регіону говорили, що цей лікар посланий Богом.

Вулиця Олександра Мишуги. Олександр Мигуша – український оперний артист (лірико-драматичний тенор) і відомий вокальний педагог. Він народився у Новому Виткові, недалеко від Червонограда, а далі протягом життя співав на найвідоміших сценах світу: у Мілані, Турині, Варшаві, Кракові, Києві, Берліні, Лондоні, Відні, Парижі. Працював О. Мигуша на педагогічній ниві у Львові, Варшаві, Мілані, Римі, Стокгольмі та Києві. Був палким патріотом України і вірним сином свого народу [22, 125].

Розглядаючи джерельну базу і механізми творення назв вулиць Шептицького, поділяємо усі назви на дві групи:

- назви вулиць, утворені від власних назв;
- назви вулиць, утворені від загальних назв [14, 625].

Ядром джерельної бази першої групи назв вулиць послужили власні найменування. Вони складають 60 % усіх одиниць. Основу їх формують особові назви (52%): вулиці Василя Бобинського, Володимира Винниченка, Миколи

Гоголя, Павла Грабовського, Марії Заньковецької, Романа Купчинського, Олександра Олеся, Йосифа Сліпого тощо.

До цієї групи зараховуємо назви вулиць, утворені від назв населених пунктів та річок (8%): вулиці Белзька, Ванівська, Забузька, Ключівська, Кристинопільська, Львівська, Острівська, Радехівська та ін.

Серед назв, утворених від загальних слів, є:

- естетичні назви: вулиці Вербова, Вишнева, Вечірня, Вільна, Водна, Волошкова, Зелена, Молодіжна, Нова, Спокійна;
- професійні назви: вулиці Бічна Промислова, Промислова, Будівельна, Шахтарська;
- пам'яткові назви: Волинська, Гайдамацька, Героїв Майдану, Козацька, Лемківська, Миру, Стрілецька;
- назви-орієнтири: вулиці Задорожня, Залізнична, Крайня, Лугова, Набережна, Надрічна, Об'їзна.

Отже, джерельна база та механізм творення назв вулиць уможливорює робити висновок про те, що вони у своїй переважній більшості – утворення від власних назв, а також утворення від загальних назв, що вказують переважно на місце розташування вулиці та на якусь іншу характерну ознаку. Знайомство школярів з назвами вулиць рідного міста – це не тільки добра орієнтація на місцевості, але й відкриття нових імен, знайомство з відомими постатями рідного регіону та всієї України.

Місто Шептицький зберігає характерні для Галичини діалектні риси, які можуть виступати ефективним лінгводидактичним ресурсом. Серед найбільш поширених локалізмів: фонетичні особливості: *єкання* в окремих говорах, редукція голосних; лексичні діалектизми; словотвірні особливості із суфіксами *-исько*, *-чина*, *-иня*; синтаксичні конструкції, характерні для західноукраїнського ареалу.

Як зазначає Л. Масенко, «діалектні особливості не слід розглядати як відхилення, вони є органічною частиною української мовної картини світу, важливим підґрунтям для пояснення загальномовних закономірностей» [14,

659]. Використання локальної лексики у шкільній практиці сприяє формуванню поваги до української мовної різноманітності та розвиткові умінь порівнювати літературні й діалектні норми.

У місті Шептицький поширені кілька локальних легенд, які активно використовуються в шкільній практиці. Легендами, зокрема, огорнутий місцевий палац Потоцьких. Сам палац розташований у центрі стародавнього міста. Цей бароковий маєток збудував Фелікс Казимир Потоцький і він ховає історії, що інтригують і балансують між правдою та міфами.

Одна з легенд стверджує, що палац відвідав сам Джакомо Казанова, венеційський авантюрист. Нібито після невдалої дуелі він два тижні гостював у Потоцьких, граючи в карти та насолоджуючись прогулянками.

Ще одна цікава історія – про мумію шляхтича, яку нібито зберігали в палаці.

Однак найпопулярніша історія – про Білу Пані, привид невістки Потоцьких, яку вони нібито випадково вбили. Але вона досі оживає у підземеллях палацу. Отже, як бачимо, палац Потоцьких у Шептицькому – це не тільки архітектурна перлина, а й місце, де живуть легенди і спонукають до творчої уяви, переплетеною з можливістю вивчення фразеології, вживання емоційного забарвлених слів, метафорики.

До найпоширеніших етнографічних традицій належать «Шептицькі вечорниці» – сезонні молодіжні зібрання. Разом з Дрогобичем це єдині міста на Львівщині, де сьогодні активно розвивають промисловий туризм.

Як наголошував А. Акчебаш, «етнографічна лексика є носієм духовної традиції народу, тому її вивчення має потужний виховний ефект» [1, 109].

Локальна лексика дає змогу збагачувати словниковий запас учнів; формувати умінь розрізняти діалектні та літературні форми; розвивати навички контекстуального аналізу. Тож ефективними є завдання типу: «Поясніть значення діалектизмів», «Доберіть літературні відповідники», «Проаналізуйте словотвір місцевих топонімів» тощо.

Краєзнавчі матеріали міста Шептицький можуть бути використані під час вивчення відмінювання власних назв (топонімів і антропонімів), творення прикметників від географічних назв; аналізу стилістичних засобів у фольклорних текстах.

Краєзнавчий матеріал стимулює розвиток уміння створювати тексти-описи (архітектурних об'єктів, природних локацій); тексти-роздуми (про походження теперішньої та колишніх назв міста); художні твори на основі легенд.

Як зазначає О. Доценко, «текст, пов'язаний з емоційно значущим місцем, сприяє більшій внутрішній залученості учня, що активізує мовленнєву продуктивність» [8, 28].

Отже, краєзнавчі ресурси міста Шептицький становлять значний лінгводидактичний потенціал. Історія міста, його культурні об'єкти, топоніміка, локальна лексика, легенди та етнографічні традиції формують багатий навчальний матеріал, який сприяє підвищенню пізнавальної активності, розвитку всіх компонентів мовної компетентності та формуванню ціннісного ставлення до культурної спадщини.

Локальний матеріал забезпечує змістове наповнення уроків української мови, спрямованих на розвиток лексичних і граматичних умінь, стилістичного чуття, навичок мовленнєвої творчості, культурної та етнолінгвістичної компетенцій. Тож використання краєзнавчого потенціалу міста Шептицький є важливим складником сучасної компетентнісної моделі мовної освіти.

II.3. Завдання та вправи на основі краєзнавчого матеріалу м. Дрогобича і м. Шептицького

Методичний комплекс, розроблений на основі краєзнавчого матеріалу міст Дрогобича та Шептицького, спрямований на інтеграцію місцевого контексту у навчальний процес та розвиток лексичних, фразеологічних, ономастичних і комунікативних компетентностей здобувачів загальної середньої освіти. Комплекс передбачає системне поєднання різних типів вправ, завдань і

проектної діяльності, що забезпечує активізацію навчально-пізнавальної активності учнів. Ми підібрали завдання та вправи, які можна запропонувати учням на уроках української мови.

Лексичні вправи містять у собі роботу зі словником краєзнавчих термінів: учні складають власні глосарії назв вулиць, пам'яток, історичних постатей міста; вправи на пошук різних лексико-семантичних груп на основі назв краєзнавчих об'єктів (добір синонімів, антонімів, аналіз контексту їхнього використання); семантичне збагачення: створення словникових карток, у яких зазначається етимологія лексеми, походження та функціонування у сучасній мові.

Фразеологічні вправи: визначення походження та значення фразеологізмів з власними назвами: приклади з історії Дрогобича та Шептицького; складання речень з краєзнавчими фразеологізмами; порівняльний аналіз – зіставлення фразеологічних одиниць локального походження з іншими українськими фразеологізмами.

Вправи з ономастики: ідентифікація типів власних назв у текстах про Дрогобич і Шептицький (топоніми, антропоніми, гідроніми); встановлення семантичної ролі власної назви у реченні; створення міні-словника місцевих власних назв із поясненням значення та походження.

Завдання для розвитку зв'язного мовлення й комунікативних умінь

Складання описів та оповідань: опис історичних пам'яток або визначних місць Дрогобича і Шептицького; розповіді про видатних постатей міста, використовуючи набутий лексичний та фразеологічний запас.

Дискусії та презентації: обговорення тем, пов'язаних із культурною спадщиною регіону; організація мінідебатів про значення збереження локальної культурної і мовної ідентичності.

Рольові ігри та інтерв'ю: інсценування історичних подій або зустрічей із відомими діячами міста; проведення «інтерв'ю» один з одним, використовуючи краєзнавчі теми.

Проектно-дослідницька діяльність учнів: міні-проекти «Моє місто очима історії» (збір і систематизація фактів про Дрогобич та Шептицький); «Фразеологія рідного краю» (дослідження походження та вживання місцевих фразеологізмів).

Мультимедійні презентації: використання фото-, відео- та інтерактивних карт для ілюстрації матеріалів; презентації результатів досліджень у класі або на шкільних заходах.

Дослідницькі завдання: порівняння історичних назв вулиць із сучасними; аналіз ономастичних моделей у художніх текстах та фольклорі.

Для практичного використання запропонованих вправ та завдань використовуємо таблиці та схеми (таблиці з топонімами, антропонімами, гідронімами); карти і словники (краєзнавчі карти міста з виділенням пам'яток і визначних об'єктів; місцевий глосарій термінів та власних назв для практичного використання на уроках).

Для оцінювання учнів створюємо завдання для самостійної роботи та контролю (анкети для дослідження лексичного запасу; тести на встановлення правильного значення фразеологізмів; вправи на складання текстів із використанням краєзнавчої лексики тощо).

«Виконання вправ і завдань, пов'язаних з аналізом і переказом тексту, синтаксичним, морфологічним, фонетичним, словотворчим видами розбору буде ефективнішим за умови використання краєзнавчого матеріалу. Вдале поєднання традиційних та інноваційних методів сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу, розширенню кругозору учнів, вихованню патріотичних почуттів» [13, 60].

Наведемо приклади завдань з використанням етнографічного матеріалу.

1. На конкурс краєзнавчих робіт учитель запропонував підготувати цікаву розповідь. Підготуйте такий текст, прочитайте його, визначте тему, дайте йому назву. До виділених слів доберіть синоніми. Коротко запишіть легенду, переказ про походження назви вашого міста (Дрогобича, Шептицького).

2. Напишіть другові, який живе в іншому місті, лист про своє місто (Дрогобич, Шептицький). Визначте вид мовлення у цій ситуації. Чи буде це діалогічне мовлення?

3. Ви готуєтесь до поїздки у краєзнавчий музей. Вам потрібно: а) оголосити про екскурсію на виховній годині, б) сказати про неї своїм батькам. У якому випадку ви використаєте розмовний стиль, а в якому звернетесь до іншого стилю мовлення? Чим відрізняється висловлювання? Складіть обидва тексти.

4. Ознайомтеся з текстом, у якому є діалектизми. Знайдіть їх. У якій місцевості вони вживаються? Наведіть приклади діалектизмів вашої місцевості. Розпитайте про ці слова у своїх родичів чи знайомих. Побудуйте розповідь з використанням діалектизмів.

5. Уявіть, що ви екскурсовод музею і проводите екскурсію. Побудуйте розповідь про найцікавіші експонати в музеях вашого міста.

6. Напишіть твір на основі особистих вражень на тему «Екскурсія до приміського села». Використайте у своєму творі розповідь та опис місцевості, врахуйте особливості стилю мовлення.

7. Що вам відомо про українську вишивку? Напишіть текст про вишиті рушники, сорочки, інші предмети побуту з візерунками, характерними для вашої місцевості? Розкажіть про це, описуючи предмети (якими кольорами вишито, що зображено, коли виконано роботу).

8. Як у вашому місті святкують Різдво? А як святкують Різдво у вашій родині? Запишіть свою розповідь.

9. Ваша вулиця, школа носить чиєсь ім'я? А можливо, вам відомо щось про видатних людей, які вчилися у вашій школі, народилися або жили у вашому місті? Підготуйте матеріал для соціальних мереж під назвою «Його (її) ім'ям названо нашу вулицю» або «Він (вона) народився у нашому місті».

10. Чи знаєте ви час заснування вашого міста? Напишіть текст для краєзнавчого альбому «Наше місто». Форму викладу матеріалу, стиль мовлення виберіть самі, вирішіть також, про що ви напишете в першу чергу.

Отже, використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови допоможе вчителю урізноманітнити тематику робіт, зацікавити учнів історією рідної школи, вулиці, міста, села, регіону. Все це сприяє вихованню освіченої, національно свідомої особистості, обізнаної з історією свого роду і народу.

ВИСНОВКИ

Вивчення краєзнавства у закладах загальної середньої освіти є важливою складовою частиною освітнього процесу, адже воно допомагає учням пізнати історію, природу, культуру та традиції рідного краю, формуючи почуття любові й гордості за свою малу батьківщину. Джерельною базою нашої роботи послуговував краєзнавчий матеріал міста, де ми навчаємося, – Дрогобича та міста, у якому ми живемо і працюємо, – Шептицького.

Проведене магістерське дослідження підтвердило, що використання краєзнавчого матеріалу (історії заснування та поіменування міст, розповіді про видатних мешканців поселень, аналіз локальних фразеологізмів, діалектної лексики, вивчення топонімів та антропонімів) на уроках української мови сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Такий підхід дає змогу поєднати вивчення української мови з формуванням мовної та національної ідентичності здобувачів освіти.

Працюючи над магістерським дослідженням, ми переконалися, що засобами краєзнавчої діяльності на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти вирішуються такі завдання: утвердження духовності, моральності, народних традицій і звичаїв; засвоєння народного світосприймання, психології і менталітету як складника національної та загальної культури; вивчення історії рідного краю; плекання гордості за належність до народу, що свято береже пам'ять про своїх героїв, відомих діячів культури, освіти, мистецтва.

Здійснена нами робота дає змогу зробити такі висновки:

1. Застосування краєзнавчого матеріалу стимулює розвиток комунікативних компетентностей, створення умов для здійснення пізнавальної діяльності, здатності до критичного мислення, творчого застосування знань у життєвих ситуаціях.

2. Формування прагнення досконало володіти рідною мовою є важливим чинником успішного вирішення завдань гуманітарної освіти, спрямованої на

загальне піднесення духовності, виховання української ментальності, любові до рідного краю. Краєзнавчий матеріал на уроках української мови уможливило простежити мовну історію народу, визначити національні та патріотичні пріоритети громадськості міста.

3. Краєзнавчий матеріал, що відображає історію, культуру, мовні особливості, побут і традиції певного регіону, міста, села, має потужний виховний, навчальний, культуротворчий і мотиваційний потенціал, адже пов'язує освітній процес із реальним життям, формує почуття належності до свого краю, сприяє становленню громадянської та національної ідентичності. Його використання на уроках української мови здатне не лише оживити навчальний процес, а й посилити внутрішню мотивацію здобувачів освіти, забезпечити глибше розуміння мовних явищ через локальний контекст.

4. Локальна історія, культура та мовний простір Дрогобича і Шептицького мають глибокий історичний, культурно-літературний та мовознавчий потенціал, створюють унікальні можливості для формування цілісного світогляду та мовної компетентності здобувачів освіти. Дрогобич – древнє місто, тісно пов'язане з іменами Юрія Котермака (Юрія Дрогобича), Івана Франка, Бруно Шульца та ін. видатних постатей української та світової культури. Місто Шептицький – осередок краєзнавчих реалій, його шлях від Кристинополя до Червонограда, від Червонограда до Шептицького репрезентує значний пласт культурної, мовної й історичної інформації, здатної стати основою дослідницьких, творчих і проєктних завдань на уроках української мови.

5. Назви вулиць Дрогобича і Шептицького – цікавий не лише лексичний, але й пізнавально-виховний, краєзнавчий матеріал, що може бути успішно використаний під час роботи зі здобувачами загальної середньої освіти. Любов до рідного краю починається з любові до свого міста, до своєї вулиці, тож учні повинні знати й розуміти, чиє ім'я носить вулиця, чому її так найменовано.

6. Основні положення магістерської роботи можна використовувати на уроках української мови для організації занять із локальним контекстом, для

підготовки проєктів, інтерактивних завдань та дослідницьких робіт. Запропоновані нами вправи передбачають системне використання краєзнавчих джерел на уроках української мови. Вони сприяють формуванню загальних та фахових компетентностей, розвитку критичного мислення, креативності та дослідницьких навичок учнів.

Отже, здійснене нами дослідження показало, що організація якісного навчального процесу повинна спиратися на краєзнавчий компонент, який є унікальним дидактичним і мотиваційним засобом процесу навчання. Він є тим осердям, яке дає можливість учителю української мови стимулювати учнів до пізнання, до активної пошукової діяльності, творчо розвивати їхні здібності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акчешаш А. Красзнавчий матерiал на уроках з iсторiї України в українському Придунав'ї: виклики сьогодення. *Науковий вiсник Iзмаїльського державного гуманiтарного унiверситету*. 2023. Вип. 61. С. 109–118.
2. Бiлоусенко П., Явiр В. Проблемно-ситуативнi завдання на уроках мови. Київ: Наукова думка, 2002. 230 с.
3. Бiляєв О. Методика мови як наука. *Дивослово*. 2012. №11. С. 20–24.
4. Бiляєв О., Скуратiвський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепцiя навчання державної мови в школах України. *Дивослово*. 2016. №1. С. 16–19.
5. Ващенко Г. Загальнi методи навчання. Київ: Вища школа, 2015. 324 с.
6. Данилюк Ю. З. Червоноград. *Енциклопедiя iсторiї України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолiй (голова) та iн. ; Iнститут iсторiї України НАН України*. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10.
7. Донченко Т. Органiзацiя навчальної дiяльностi учнiв на уроках української мови. Київ: Наукова думка, 2015. 120 с.
8. Доценко О. Найперше було слово. *Позакласний час*. 2017. №10. С. 25–28.
9. Коваленко I. Цiкавi факти про мiсто Шептицький URL: https://zaxid.net/tsikavi_fakti_pro_misto_sheptitskiy_yaki_vi_mogli_ne_znati_n1615582
10. Караман С.О. Методика навчання української мови в гiмназiї. Київ: Наукова думка, 2020. 272 с.
11. Кашуба С. Красзнавчий матерiал у навчально-виховнiй роботi. *Українська мова i лiтература в школi*. 2018. №2. С. 19–22.
12. Котович В. Походження назв населених пунктiв Дрогобиччини (науковi версiї). Дрогобич: Посвiт, 2012. 88 с.
13. Костриця М. Шкiльна красзнавчо-туристична робота. Київ: Вища школа, 2015. 243 с.
14. Масенко Л.Т. Розвиток топонiмiчної лексики. *Iсторiя української мови. Лексика i фразеологiя*. Київ: Наукова думка, 1983. С. 620–659.
15. Методика навчання української мови в середнiх освiтнiх закладах / За ред.

М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2004. 400 с.

16. Мовчун Л. Про власні назви. *Дивослово*. 2005. № 5. С. 35–36.

17. Німчук В.В. Про необхідність вивчення топоніміки у зв'язку з народними говорами. *Питання топоніміки та ономастики*. Київ: Наукова думка, 2002. С. 45–53.

18. Олійник О. Світ українського слова. Київ: Хрещатик, 2014. 184 с.

19. Онищук В.О. Функції і структура методів навчання. Київ: Вища школа, 2017. 284 с.

20. Пастух Р. Вулицями старого Дрогобича. Львів: Каменярь, 2011. 165 с.

21. Прус І. Краєзнавча робота в школі. Київ: Освіта, 2014. 59 с.

22. Родічкін І., Родічкіна О. Маєток Потоцьких – Кристинопільський Версаль. *Старовинні маєтки України*. Київ: Мистецтво, 2009. 384 с.

23. Степанишин Б.І. Як донести до учнів багатство, красу і велич рідної мови. *Дивослово*. 2006. №7. С. 51–52.

24. Торчинська Т. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках читання як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. URL: www.google.com.ua/search?source=hp&ei=dSPIW_raNfDQrgTCvbGoBg&q

25. Тронько П. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). Київ, 2000. 270 с.

26. Шевцова Л. С. Використання етнографічного матеріалу на уроках української мови. *Українознавчі концепти спадщини В.Сухомлинського*. Житомир, 2009. С.59–65.

27. Шолох Н. Використання краєзнавчого матеріалу як засіб формування предметних компетентностей на уроках літератури рідного краю. URL: file:///C:/Users/RZN/Downloads/Ukrmovva_72_2022-35-48.pdf

28. Щукіна Г.І. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів. Київ: Наука, 2008. 340 с.

29. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Київ: Наукова думка. 1985–1986.

30. Хома В. Основні методи і прийоми використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови і літератури. Тернопіль: Підручники і посібники. 2020. 145 с.